

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

‘Speciale aandacht’ voor christenen in het Midden-Oosten

Volgens het verkiezingsprogramma van het CDA is speciale aandacht voor onderdrukte christelijke minderheden in het Midden-Oosten nodig. Deze aandacht is goed, zolang ze maar niet resulteert in een voorkeursbehandeling van christenen en voortkomt uit de noodzaak om alle mensenrechtenschendingen aan de kaak te stellen. De erkenning van het belang van religie in de buitenlandse politiek biedt bovendien de mogelijkheid initiatieven tot dialoog en verzoening tussen de religies te ondersteunen.

door *Theo Brinkel*

De auteur is universitair hoofddocent aan de Nederlandse Defensie Academie en was voorheen onder meer redactiesecretaris van *Christen Democratische Verkenningen*. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

‘DE POSITIE VAN CHRISTENEN IN HET Midden-Oosten – die in de regel niet tot de strijdende partijen horen, maar juist daardoor tussen wal en schip dreigen te geraken – verdient speciale aandacht.’ Dat staat in artikel 11.4.8 van het CDA-verkiezingsprogramma *Slagvaardig en samen*, dat tijdens het Congres in april is vastgesteld. Het is een nieuw element, dat is toegevoegd aan het Midden-Oostenbeleid. Het roept een aantal vragen op: wat is de positie van de christenen in het Midden-Oosten en waarom is ‘speciale aandacht’ nodig? En wat houdt die speciale aandacht dan concreet in? Deze bijdrage wil deze vragen aan de orde stellen, al moet vanwege de in dit tijdschrift beschikbare ruimte de beantwoording van deze vragen beperkt blijven tot de grote lijnen.¹ Ook is het onmogelijk hier het Midden-Oosten in alle verscheidenheid recht te doen. De auteur neemt de

vrijheid de regio te beperken tot Egypte, Irak, Israël, Jordanië, Libanon, de Palestijnse gebieden en Syrië (inderdaad, in alfabetische volgorde).

In het hiernavolgende wordt eerst kort een politiek perspectief geformuleerd waarmee christendemocraten naar de positie van christenen in het Midden-Oosten kunnen kijken. Daarna wordt een globaal overzicht gegeven van de situatie per land. Hierop volgt een beschrijving van ontwikkelingen die voor de hele regio van toepassing zijn. Ten slotte worden suggesties gedaan voor een beleid dat 'speciale aandacht' schenkt aan de christenen in het Midden-Oosten.

POLITIEK PERSPECTIEF

Het beleid ten aanzien van christenen in het Midden-Oosten is onderdeel van algemenere doelstellingen van christendemocratisch buitenlands beleid. Kern daarvan is het bevorderen van vrede en van een internationale rechtsorde waarin – en dat is relevant voor dit artikel – de mensenrechten

Het CDA heeft een politieke overtuiging die 'heel het volk' ten goede moet komen

worden gerespecteerd. Dat houdt, volgens het Program van Uitgangspunten, ook de erkenning in van de fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen zonder onderscheid. Enigszins op gespannen voet daarmee lijkt artikel 11.1.3 van

het verkiezingsprogramma te staan: 'Nederland spant zich in voor godsdienstvrijheid wereldwijd, hetgeen onder andere inhoudt dat we ons hard maken voor de rechten van onze [sic!] medechristenen wereldwijd.'

Het CDA dient immers niet uitsluitend de belangen van christenen. Het heeft een politieke overtuiging die 'heel het volk' (een term uit de christelijk-historische traditie) ten goede moet komen. Dat geldt ook voor buitenlandse politiek. Het gaat erom een geloofwaardig en consistent buitenlands en mensenrechtenbeleid te voeren. Mensenrechtenschendingen zijn in China even erg als in Saoedi-Arabië, Soedan of Cuba. Alle gelovigen – christenen en niet-christenen – profiteren van vrijheid van godsdienst, inclusief de vrijheid het geloof in het openbare leven uit te dragen, nieuwe gebedsruimten te bouwen, van het ene naar het andere geloof over te gaan en de dialoog met andere godsdiensten te voeren. De ene groep hoort in het buitenlandse beleid niet boven de andere te worden voorgetrokken.

Dat blijkt ook uit de passages in het verkiezingsprogramma over Israël en de Palestijnse gebieden. Het is voorstander van een zogeheten tweestatenoplossing met als uitgangspunt de grenzen van 1967. Voor Israël wil het program veilige grenzen en genormaliseerde betrekkingen met andere

landen in de regio. Voor de Palestijnse gebieden pleit het voor een onafhankelijke en levensvatbare staat. Als het aan het CDA ligt blijft Nederland 'een beleid voeren dat bijdraagt aan de bevordering van een vredesakkoord tussen de betrokken partijen en aan de stabiliteit in de gehele regio' (artikel 11.1.4).

CHRISTENEN IN DE VERSCHILLENDE LANDEN

Probleem bij het vaststellen van de positie van christenen in het Midden-Oosten is dat er weinig exacte gegevens over de aantallen beschikbaar zijn. De volgende cijfers zijn dan ook grove indicaties.² Deze paragraaf bevat allereerst een korte beschrijving van de belangrijkste kerkelijke stromingen in de regio. Daarna volgt een globaal overzicht per land.

Wat betreft de kerkelijke richting onder christenen in het Midden-Oosten valt grote verscheidenheid op. Ze behoren praktisch allen tot de kerken van de oosterse rite. Deze zijn ontstaan uit de patriarchaten van Antiochië, Alexandrië en Jeruzalem. Uit de kerk van Antiochië is de Syrisch-orthodoxe Kerk ontstaan. Afsplitsingen daarvan zijn de Assyrische Kerk van het Oosten, ook wel de Oost-Syrische of Nestoriaanse Kerk genoemd, en de Chaldeeuwse Kerk, die in de zestiende eeuw is geünieerd met Rome. Hieruit is ook de Grieks-melkitische Kerk ontstaan, die de Grieks-orthodoxe rite volgt, maar is aangesloten bij Rome. Ook de Maronitische Kerk, die in Libanon veel leden heeft, is ontstaan uit de oosterse orthodoxie en heeft zich later onder Rome geschaard.

Uit de kerk van Alexandrië (in het huidige Egypte) ontstond de Koptisch-orthodoxe kerk. Jeruzalem is het kerkelijk centrum voor drie patriarchaten: dat van de Grieks-orthodoxe geloofsgemeenschap, het Latijns Patriarchaat van Jeruzalem, dat is aangesloten bij de rooms-katholieke kerk, en het Armeens patriarchaat, dat hoort bij de Armeens-apostolische kerk. Ten slotte is er in Jeruzalem een Grieks-melkitisch aartsbisdom. Vooral in Libanon en Israël zijn er leden van de Armeens-orthodoxe Kerk, deels nazaten van de mensen die tijdens de Eerste Wereldoorlog de genocide op de Armeniërs wisten te ontvluchten.

In Egypte is de islam de officiële godsdienst en is de sharia bron van wetgeving. Van de 83 miljoen Egyptenaren behoort grofweg tien procent tot de Koptische Kerk. Tussen moslims en Kopten zijn regelmatig spanningen en geweldsuitbarstingen. De Kopten voelen zich gediscrimineerd. Het wordt hun moeilijk gemaakt nieuwe kerken te bouwen en bestaande te onderhouden. Onder het mom van bestrijding van varkenspest heeft de regering in Caïro vorig jaar bijvoorbeeld bevolen 300.000 tot 400.000 varkens te slachten, een maatregel waarmee zij bij uitstek de christelijke

Kopten trof. De sharia laat niet toe dat moslims overgaan naar het christendom. Bekeerde moslims worden door de regering van Egypte geprest terug te keren naar de islam.

Sinds de Amerikaanse invasie is de christelijke gemeenschap in Irak steeds kleiner geworden. Irak telt ruim 28 miljoen inwoners, onder wie 700.000 tot een miljoen christenen. De grondwet garandeert godsdienstvrijheid, hoewel de islam er de officiële godsdienst is. De regering roept op tot religieuze tolerantie, maar volgens het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken zijn de christenen in Irak het slachtoffer van discriminatie en sektarisch geweld.³ Onder de vluchtelingen uit Irak is het percentage christenen dan ook hoger dan op grond van hun aandeel in de Iraakse bevolking verwacht had mogen worden, namelijk veertien procent.

Israël heeft 7,4 miljoen inwoners, van wie 144.000 tot 196.000 christenen. De meeste christenen maken deel uit van de Arabische minderheid in Israël (twintig procent van de bevolking). De regering beschermt er de vrijheid van godsdienst, al noemt het land zichzelf een Joodse staat en is de Joodse religie er dominant. Soms zijn de betrekkingen tussen verschillende religieuze groepen gespannen, zoals tussen orthodoxe en Messiasbelijdende Joden. Volgens het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken beschermt de overheid de heilige plaatsen in het land, al gaat praktisch alle aandacht uit naar Joodse pelgrimsoorden. Christenen worden vooral gehinderd door de zogeheten verdedigingsmuur en de grenscontroles tussen Israëlische en Palestijnse gebieden.

Eén van de gematigder Arabische landen is Jordanië, een land met 6,3 miljoen inwoners, van wie 163.000 tot 220.000 christenen. Volgens de hulpbisschop van Jeruzalem, Mgr. William Shomali, voelen christenen zich veilig in het land waar de paus een jaar geleden warm is onthaald door koning en regering.⁴ De grondwet garandeert de godsdienstvrijheid, al is de overstap van de ene naar de andere religie verboden.

Van de vier miljoen Libanezen is naar schatting 34 tot 41 procent christen. Libanon kende van 1975 tot 1980 een bloedige burgeroorlog, en daarna lange jaren van politieke instabiliteit. Het is tegenwoordig een relatief tolerant en democratisch land. Openbare functies worden verdeeld over de verschillende religies. Zo is de president altijd een christen, de premier een soenniet en de parlamentsvoorzitter een sjiïet. De helft van de parlamentszetels is toebedeeld aan christenen, de andere helft aan moslims. Die verhoudingen liggen vast, hoewel de sjiïtische bevolkingsgroep sterk is gegroeid en aanpassingen wil.

De Palestijnse gebieden tellen bijna vier miljoen mensen, onder wie 120.000 christenen (de inwoners van Oost-Jeruzalem inbegrepen). De voorlopige grondwet stelt dat de islam de officiële religie is en de beginselen

van de sharia de voornaamste bron zijn van wetgeving. Er is vrijheid van godsdienst, maar de Israëliische veiligheidsmuur en de strenge grenscontroles, vooral in en om Oost-Jeruzalem, maken het voor christelijke gemeenschappen ondoenlijk om aan hun religieuze verplichtingen te voldoen. De Gazastroom, waar hooguit 2500 christenen wonen, staat onder de controle van de radicaal islamitische organisatie Hamas. De Palestijnse Autoriteit is niet in staat daar de godsdienstvrijheid te beschermen.

Syrië heeft twintig miljoen inwoners. Rond de tien procent van hen is christen. De meerderheid is soennitisch moslim. Het regime van president Hafez al-Assad steunt op minderheden. Hij is zelf alawiet. Syrië kent geen staatsgodsdienst, al bepaalt de grondwet dat islamitische jurisprudentie de voornaamste bron van wetgeving is. De regering probeert het religieuze leven te beheersen door het lidmaatschap van de Moslim Broederschap of van salafistische organisaties te verbieden. Volgens Mgr. Shomali vrezen christenen dat zonder het regime van Assad het islamitisch extremisme zal opbloeien, dit ten nadele van de christelijke minderheid.

REGIONALE ONTWIKKELINGEN

Christenen in het Midden-Oosten zijn, behalve in Israël, een minderheid in een overwegend islamitische omgeving. De staat bemoeit zich in deze landen actief met het religieuze leven. Deze bemoeienis leidt ertoe dat de islam wordt voorgetrokken. Volgens de eerdergenoemde Mgr. William Shomali claimt de islam de enige waarheid te vertegenwoordigen en worden andere religies hooguit getolereerd. Over het algemeen legt de staat de rode loper uit voor de niet-islamiet die moslim wil worden, terwijl hij de moslim die christen wil worden met uiteenlopende vormen pressie en repressie tegenwerkt. Christelijke meisjes die met een islamitische man trouwen worden moslima, islamitische mannen worden zelden christen.

Harde discriminatie treft vooral groepen als evangelicalen, Jehova's getuigen en bahai. De eersten zijn nieuwkomers op het religieuze toneel en staan niet als officiële kerken ingeschreven. De bahai worden als afvallige moslims beschouwd en behandeld. De voorkeursbehandeling voor de islam in het Midden-Oosten blijkt ook uit de tolerantie, en soms zelfs actieve bevordering van staatswege, van antisemitische artikelen en cartoons, terwijl enigerlei vorm van satire over centrale figuren uit de islam verboden is.

De actieve bemoeienis van de staat met het geestelijk leven in het Midden-Oosten lijkt vooral te zijn ingegeven door vrees voor de opkomst van de politieke islam, zoals de Moslim Broederschap. Er zijn verschillende soorten politieke islam, maar volgens Mgr. Shomali willen ze alle een isla-

mitische levensstijl opleggen aan de gehele samenleving en aan alle mensen die er wonen. Sommige aarzelen niet om daarbij geweld te gebruiken. Zo worden volgens hem in Irak vrouwen – ook christelijke – onder druk gezet om de hidjab te dragen. Meer godsdienstvrijheid betekent ook meer vrijheid voor de politieke islam. Onder christenen bestaat de vrees dat dat zal leiden tot meer onderdrukking van christelijke minderheden en soms zelfs met geweld afgedwongen bekering tot de islam.

In het hele Midden-Oosten staan de betrekkingen tussen de verschillende religies onder het beslag van het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Dit conflict heeft een religieuze dimensie. Aan de ene kant gebruiken Joodse kolonisten hun geloof om de inname van Palestijns land te rechtvaardigen. Aan de andere kant voeren organisaties als Hezbollah en Hamas religieuze motieven aan voor de vernietiging van de staat Israël. De onveiligheid als gevolg van het conflict, de dagelijkse hinder die mensen ervan ondervinden en de economische situatie hebben veel christenen ertoe gebracht om te emigreren. Volgens het Catholic News Agency is het percentage christenen in de Palestijnse gebieden in de afgelopen veertig jaar gedaald van 20 naar minder dan 2 procent van de totale bevolking.⁵ Door hun vertrek zijn er voor de overgebleven christenen nog meer redenen om weg te trekken.

SPECIALE AANDACHT?

Christenen in het Midden-Oosten verdienen speciale aandacht, aldus het verkiezingsprogramma van het CDA, en dat is terecht. Zij zijn de zichtbare band tussen de kerken van vandaag en de oorspronkelijke christen-

Dat de aanwezigheid van christenen onder druk staat is een teken van gebrek aan echte godsdienstvrijheid

gemeenschappen in het Heilige Land. Hun ervaringen vormen een verrijking voor de christelijke inspiratie in de wereld. Meekijken met medechristenen in het Midden-Oosten en hun perspectief op de problemen kan verrijkend zijn voor de oordeelsvorming over de grote

problemen in de regio. Zouden zij allemaal wegtrekken, dan zou dat een geestelijke en materiële verarming zijn voor de samenleving daar en een verarming voor het christendom als geheel. Dat hun aanwezigheid onder druk staat is een teken van gebrek aan echte godsdienstvrijheid in het Midden-Oosten.

Toch zijn er ook redenen om voorzichtig te zijn met de speciale aandacht voor de christenen in het Midden-Oosten, of met de stelling dat 'we'

ons hard maken voor de rechten van ‘onze medechristenen’, zoals het verkiezingsprogramma vraagt. Op de eerste plaats vrezen christenen in het Midden-Oosten zelf dat zij in hun eigen land als gevaarlijke voorposten van het westen beschouwd worden, wanneer zij een voorkeursbehandeling in de Nederlandse buitenlandse politiek zouden krijgen – met alle risico’s van dien voor de religieuze speelruimte die zij nog hebben. Daarom is het verstandig westers beleid te richten op meer godsdienstvrijheid voor alle religieuze groepen.

Op de tweede plaats kan steun nooit onvoorwaardelijk zijn. Twee volstrekt uiteenlopende voorbeelden mogen dit verduidelijken. In 1982 doodden christelijke milities van het zogeheten Zuid-Libanese Leger duizend tot tweeduizend Palestijnen in de vluchtelingenkampen Sabra en Shatila.⁶ In dat soort situaties is niet steun, maar harde kritiek noodzakelijk. Het andere voorbeeld betreft het zogeheten Kairos-document dat op 11 december vorig jaar is uitgebracht door een groep christelijke Palestijnen over hun lijden onder de Israëliische bezetting. Daarin staat onder andere dat ‘the Israeli occupation of Palestinian land is a sin against God and humanity because it deprives the Palestinians of their basic human rights, bestowed by God’. Daarbij wordt in het midden gelaten of het woord bezetting slaat op de Palestijnse gebieden sinds 1967 of ook op het gebied van de staat Israël.⁷ De ondertekenaars doen een beroep op medechristenen elders in de wereld om steun te bieden. Hoezeer deze verklaring ook gezien wil worden als een hartenkreet van christenen tot christenen, het ontslaat de politiek in Nederland niet van de plicht tot een zelfstandige afweging. Opkomen voor de rechten van religieuze groepen moet altijd staan binnen het kader van het bevorderen van de internationale rechtsorde.

Dat neemt niet weg dat er reële mogelijkheden zijn om speciale aandacht te schenken aan christenen in het Midden-Oosten. Op de eerste plaats kan en moet Nederland een actief beleid voeren inzake het bevorderen van de rechten van de mens in de landen van het Midden-Oosten. Dat omvat uiteraard de vrijheid van godsdienst, het recht om in het openbaar voor het geloof uit te komen en zich op religieuze basis te organiseren in de samenleving, en het recht om van geloof te veranderen. Ten tweede is het buitenlands beleid gericht op het bevorderen van vrede tussen Israël en de Palestijnen, zoals dat in het verkiezingsprogramma is aangegeven. Daarbij past het ook initiatieven van religieuze dialoog en verzoening te ondersteunen. Ten slotte moet er uiteraard alle ruimte zijn en blijven voor particuliere initiatieven en financiële acties ter ondersteuning van de aanwezigheid van christenen in het Midden-Oosten.

Een christendemocraat is niet bang voor de inbreng van religie in de internationale betrekkingen. De christendemocratie heeft begrip voor

mensen die zoeken naar de betekenis van geloof voor het openbare leven. Religie speelt nu eenmaal een centrale rol in veel conflicten in de regio, zowel bij de oorzaken als bij de oplossingen. Religie is ook inspiratiebron voor dialoog, verzoening en vrede. Christenen in het Midden-Oosten – en zij niet alleen – hebben hier belang bij. Zij zijn er dikwijls nauw bij betrokken. Steun aan initiatieven voor verzoening van de religies is zinvol. Als christenen en moslims in het Midden-Oosten tot verzoening komen is dat een enorme bijdrage aan vrede en verzoening tussen de religies in de hele wereld.

Noten

- 1 Voor uitgebreidere rapportage zie *Crossing bridges. Democratization in the Middle East and a Christian Democratic Approach*. Brussel/Den Haag: Centre for European Studies/Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, 2008.
- 2 U.S. Department of State, *2009 Annual Report on International Religious Freedom* (www.state.gov, geraadpleegd 17 mei 2010).
- 3 U.S. Department of State, *2009 Annual Report on International Religious Freedom* (www.state.gov, geraadpleegd 17 mei 2010).
- 4 William Shomali, 'The Middle Eastern Synod in its Geopolitical and Pastoral Context', lezing, Jeruzalem, 13 mei 2010 (lpj.org, geraadpleegd 17 mei 2010).
- 5 www.christiannewsagency.com, geraadpleegd 29 mei 2010.
- 6 Th.B.F.M. Brinkel, *Libanon. Cederrevolutie, zomeroorlog en staatsopbouw* (research paper no. 83). Breda/Zwolle: Nederlandse Defensie Academie, Faculteit Militaire Wetenschappen, 2009.
- 7 *A moment of truth. A word of faith, hope, and love from the heart of Palestinian suffering*, Jeruzalem, 15 december 2009 (www.kairopalestine.ps/sites/default/Documents/English.pdf, geraadpleegd 29 mei 2010).